

Nebimiz Muhammed Okuma Yazma Bilmiyor Muydu

— muhammed-ridvan-kaya · 28 Mayıs 2026

İslam tarihinin en tartışmalı meselelerinden biri, Nebimiz Muhammed'in okuma yazma bilip bilmediği sorusudur. Geleneksel İslami anlayış, onun vahiy öncesinde ve sonrasında hiç okuma yazma bilmediğini savunmuş; bu görüşü ağırlıklı olarak hadis rivayetlerine ve "ümmi" kelimesinin belirli bir yorumuna dayandırmıştır. Ancak Kur'an'ın kendi bütünlüğü içinde incelendiğinde ve tarihi verilerle karşılaştırıldığında bu iddia ciddi biçimde sorgulanmak durumundadır. Kur'an'da "ümmi" kelimesinin geçtiği ayetler incelendiğinde, bu kelimenin tutarlı biçimde vahiy kültüründen, Tevrat ve İncil gibi ilahi kitaplardan uzak kalmış toplulukları ifade ettiği görülmektedir. Âl-i İmrân Suresi 20. ayette şöyle buyrulur: "Ve kitap verilenlere ve ümmilere de..." Bu ayette "ümmi" kavramı, "kitap verilenler", yani Ehl-i Kitap için açık bir karşılık içinde kullanılmaktadır. Eğer "ümmi" yalnızca okuma yazma bilmeyenleri kast ediyorsa, bu karşılığın mantıksal bir temeli kalmaz. Zira okuma yazma bilmek ile Tevrat ya da İncil'e sahip olmak birbirinden bağımsız niteliklerdir.

Bakara Suresi 78. ayet bu bağlamı daha da netleştirir: "Ve onlardan ümmiler vardır. Kuruntuları dışında kitabı bilmezler ve onlar sadece zannederler." Burada "kitabı bilmemek" ile "ümmi" olmak eş anlamlı kullanılmıştır. Vahiy geleneğinden ve İlahi Kitap kültüründen bihaber olan kimseyi tanımlamaktadır; okuryazarlıkla doğrudan bir ilgisi yoktur.

Âl-i İmrân Suresi 75. ayet ise meseleye farklı bir boyut kazandırır: "Bu onların bizim üzerimize ümmilere yol yoktur demeleridir." Bu ayette Yahudilerin, kendilerinden olmayan topluluklara karşı takındıkları aşağılayıcı tutum aktarılmaktadır. "Ümmiler" burada kendi dinî-kültürel çevrelerinin dışında kalanları, vahiy mirası taşımayan halkları ifade eder. Bu bağlamda kavramın okuryazarlıkla değil, dinî bir kimlik ve gelenek ayrımıyla ilgili olduğu açıktır.

Tüm bu ayetler bir arada değerlendirildiğinde Kur'an'ın "ümmi" kavramını tutarlı bir anlam çerçevesinde kullandığı görülür: Vahiyden, İlahi Kitap kültüründen ve nebilerden uzak kalmış topluluklar. Mekke müşrikleri bu tanımın tam karşılığıdır; Tevrat'ı ve İncil'i bilmeyen, vahiy mirası taşımayan bir toplumdan gelmektedirler. Dolayısıyla Nebimiz Muhammed'e atfedilen "ümmi" nitelemesi de onun bu kökenden geldiğini ifade eder; okuryazar olup olmadığına dair bir bilgi vermez.

Ankebût 48. Ayet: Yanlış Yorumlanan Bir Delil

Gelenekçi anlayışın Nebimiz Muhammed'in okuma yazma bilmediğine dair en sık atıfta bulunduğu ayet, Ankebût Suresi'nin 48. ayetidir: "Ondan önce sen kitaptan okuyan değildin. Ve onu sağ elinle yazmıyordun. O zaman geçersiz kılanlar şüphe ederdi."

Bu ayetin bağlamına dikkat edildiğinde, söz konusu "kitap"tan kastın Kur'an değil, önceki vahiyler, özellikle Tevrat ve İncil olduğu anlaşılır. Ayet, Kur'an'ın indirilmesinden önce Nebimiz Muhammed'in bu kitaplarla herhangi bir meşguliyetinin olmadığını vurgulamaktadır. Böyle bir meşguliyeti olsaydı, Kur'an'ın ilahi kaynağına kuşkuyla yaklaşanlar için önemli bir bahane doğmuş olurdu. Ayetin asıl işlevi bir mucize iddiasını desteklemek değil, nebilik misyonunun özgünlüğünü tescil etmektir. Nebimiz

Muhammed, önceki kitapları okumuş, incelemiş ve onlardan devşirmiş biri değildir; vahiy ona tamamen yeni ve bağımsız bir kanal aracılığıyla gelmiştir. Ayet tam da bunu söylemektedir. Buradan hareketle onun genel anlamda okuryazar olmadığı sonucunu çıkarmak, metnin kapsamını çok ötesine taşımaktır.

Tarihsel ve Mantıksal Kanıtlar

Ticaret Hayatı ve Pratik Zorunluluklar

Nebimiz Muhammed, daha gençlik yıllarından itibaren ticaretle iç içe büyümüş; hadislere göre Hatice'nin kervanlarını yönetmiş ve uluslararası ticaret güzergâhlarında deneyim kazanmıştır. Yazılı sözleşmelerin, hesap kayıtlarının ve ticarî belgelerin kullanıldığı bu ortamda okuryazarlık, pratik bir zorunluluktu. Okuma yazma bilmeyen birinin bu düzeyde ticari faaliyet yürütebileceğini savunmak, dönemin ekonomik gerçeklikleriyle bağdaşmaz.

Hudeybiye Antlaşması

Klasik İslam tarih kaynaklarında aktarılan bir rivayete göre, Hudeybiye Antlaşması müzakerelerinde Nebimiz Muhammed, antlaşma metnini yazan Ali'ye "Allah'ın Elçisi" ibaresini silmesini istemiş; Ali'nin bunu yapmaktan imtina etmesi üzerine bizzat kendisi kalem alarak ilgili ifadeyi silmiş ve yerine kendi adını yazmıştır. Bu rivayet, gelenekçi literatürde de yer almakta olup Nebimiz Muhammed'in okuma yazmayı bildiğini doğrudan ortaya koymaktadır. Gelenekçi yorumun bu rivayeti nasıl değerlendirdiğine dair tutarsızlık, konunun hassas noktalarından birini oluşturmaktadır.

Dönemin Kültürel ve Entelektüel İklimi

Nebimiz Muhammed, cahiliye döneminin kültürel açıdan son derece canlı bir ortamında yetişmiştir. Muallakat şiirleri Kâbe'nin duvarlarına asılmakta, Arap yarımadasında yazılı edebiyat ve şiir geleneği zirvede bulunmaktadır. Mekke, yalnızca dinî değil aynı zamanda önemli bir ticari ve kültürel merkezdir. Böyle bir ortamda yaşayan ve aktif ticaret hayatına katılan birinin okuma yazmadan bütünüyle yoksun olduğunu ileri sürmek, tarihsel gerçeklikle çelişir.

Vahiy Katiplerinin Hatalarını Düzeltmesi

Yine gelenekçi rivayetlerin aktardığına göre Nebimiz Muhammed, vahiy kâtiplerinin yaptıkları yazım hatalarını fark ederek düzeltmiştir. Yazdırılan metnin sonradan kendisine okunmasıyla fark edilebilecek hatalar, bizzat yazıyı okuyarak tespit edilebilecek hatalardan farklıdır. Söz konusu rivayetlerin, onun metni görsel olarak denetlediğini ima etmesi, okuryazarlık meselesini bir kez daha gündeme taşımaktadır.

Bedir Esirleri ve Okuma Yazmanın Değeri

Bedir Savaşı'nın ardından bazı esirlerin, Müslümanlara okuma yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakıldığı rivayet edilir. Bu uygulama, Nebimiz Muhammed'in okuryazarlığa verdiği önemi açıkça yansıtmaktadır. Peki okuma yazma bilmeyen biri, bu beceriye neden bu denli değer versin? Bu sorunun yanıtı, Nebimiz Muhammed'in okuryazarlıkla bizzat tanışık olduğunu düşündürmektedir.

Kur'an'ın "Oku" Emri ve Kalem Suresi

Kur'an'ın ilk inen ayeti çok anlamlıdır: "Yaratan Rabbinin ismiyle oku." (Alak Suresi, 96:1) Bu emir, ilk muhatabına yöneltilmektedir. Eğer bu muhatap hiçbir zaman okuma yazma öğrenmemiş, hatta bu beceriye sahip olmayan biri olarak kalacaksa, bu emrin pratik boyutu nedir?

Kalem Suresi'nin açılışı da dikkat çekicidir: "Nun. Ve kaleme ve yazdıklarına." (Kalem, 68:1) Kur'an'ın

temel kavramsal dağarcığına kalemi ve yazmayı yerleştiren bu ayet, yazıya verilen yüksek değeri simgeler. İlahi mesajın taşıyıcısı olan Nebimiz Muhammed'in, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde okuma yazmadan tamamen uzak kalması, bu çerçeveye ne ölçüde bağdaşmaktadır?

Sad Suresi 29. ayette şöyle buyrulur: "Sana mübarek kitabı ayetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik." Kur'an, akli ve tefekkürü merkeze alan bir kitaptır. Bu kitabın ilk muhatabının, okuma yazma gibi temel bir entelektüel araçtan yoksun bırakılmış olması, Kur'an'ın kendi iç mantığıyla çelişir görünmektedir.

Geleneksel Yorumun İç Tutarsızlıkları

Gelenekçi anlayışın Nebimiz Muhammed'in okuma yazma bilmediğini savunması, kendi içinde önemli çelişkiler barındırmaktadır. Bir yanda onun vahiy katiplerinin hatalarını düzelttiğini ve Hudeybiye'de bizzat yazdığını aktaran rivayetler bulunmakta; öte yanda aynı rivayet geleneği onun okuryazar olmadığını ısrarla savunmaktadır. Bu çelişkinin oluşturduğu gerilim, rivayet kültürünün kendi içindeki tutarsızlığı olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra gelenekçi yaklaşım, Nebimiz Muhammed'in okuma yazma bilmemesini neredeyse bir fazilet ve mucize kanıtı olarak sunmaktadır. Bu yaklaşım, okuma yazmayı nebilik iddiasının önünde bir engel olarak konumlandırır; sanki o okuma yazma bilerek Kur'an'ı üretmiş olabilirmiş gibi ima eder. Oysa bu yorum, hem Nebimiz Muhammed'in entelektüel kapasitesini küçümsemekte hem de Kur'an'ın ilahi kaynağını okuryazarlıktan bağımsız, çok daha köklü bir zeminde aramak yerine yüzeysel bir mucize anlatısına indirgenmektedir.

Kur'an Merkezli Bir Değerlendirmenin Sonuçları

Kur'an'ın kendi metni, "ümmi" kavramını belirli ve tutarlı bir anlam çerçevesinde kullanmaktadır: vahiy geleneğinden uzak, İlahi Kitap kültüründen bihaber topluluklar. Nebimiz Muhammed'in "ümmi" bir nebi olarak tanımlanması, onun bu tür bir toplumdaki geldiğini ifade eder; okuryazarlık statüsüne dair bir hüküm vermez. Tarihsel veriler, dönemin kültürel iklimi, Nebimiz Muhammed'in ticaret hayatı, Hudeybiye Antlaşması rivayeti ve vahiy katipleriyle ilgili anlatılar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, onun okuryazar olduğuna işaret eden kanıtlar son derece güçlüdür. Öte yandan Kur'an'ın ilk emrinin "Oku" olması ve kalemi bir simge olarak öne çıkarması, Nebimiz Muhammed'in bu emirle muhatap olan ilk kişi sıfatıyla okuryazarlıktan bütünüyle uzak kaldığını ileri sürmeyi güçleştirmektedir.

Nebimiz Muhammed'in okuma yazma bilmediği iddiası, ne Kur'an'ın kendi ifade bütünlüğüyle ne de tarihsel gerçeklerle sağlam biçimde desteklenmektedir. Bu iddia, büyük ölçüde "ümmi" kavramının bağlamından kopuk ve hatalı yorumuna dayanmakta; rivayet kültürünün bazı kesimlerinde şekillenmiş belirli bir dini kaygıyı yansıtmaktadır. Kur'an merkezli bir yaklaşım, Nebimiz Muhammed'i okuma yazma bilmediği için değil, vahiy geleneğiyle önceden meşgul olmayan bir toplumdaki geldiği için "ümmi" olarak niteler. Bu ayrım, yüzeysel görünse de İslam'ın anlaşılmasında köklü sonuçlar doğurmaktadır. Kur'an'ı esas alan bir din anlayışı; Nebimiz Muhammed'i, okuryazarlığa değer veren, yazıya önem veren, ilim ve akli merkeze alan ilahi bir mesajın bilinçli ve tam donanımlı taşıyıcısı olarak tanımlamamızı mümkün kılar. Sad Suresi'nin davetiyle son noktayı koyalım: Kur'an, ayetleri üzerine düşünmemiz ve akıl yürütmemiz için indirilmiştir. Bu çağrıya karşılık vermek, geleneklerden değil vahyin kendisinden hareket etmeyi gerektirir.